

РЕЙДЕРСТВО : ДО ПИТАННЯ ВИРОБЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ

Ключові слова: антирейдерська програма; державна стратегія; злочини у сфері господарської діяльності; криміналізація; поглинання підприємств; протидія; рейдерство.

На початку ХХІ сторіччя Україна стикнулася з новим протиправним явищем, яке, за переконанням фахівців, має ознаки національної загрози – рейдерство. На сучасному етапі розвитку світової економіки одним з поширених методів посилення конкурентних позицій та збільшення ринкової частки є злиття та поглинання компаній. У вітчизняному законодавстві на сьогодні відсутні визначення поняття «рейдерство» та класифікація його видів та ознак. Масштаби поширення цього загрозливого явища ставлять перед науковою спільнотою завдання щодо визначення поняття «рейдерство» в чинному законодавстві України та розроблення Державної стратегії протидії. Різні джерела по-різному оцінюють наслідки рейдерства для будь-якої держави. За справедливим твердженням фахівців рейдерство створює цілу низку загальнодержавних проблем, зокрема: стає загрозою безпеці держави; наносять економічну шкоду підприємствам; підривають соціальну сферу та авторитет влади; зашкоджують інвестиційному клімату в державі; зводять нанівець будь-які позитивні зміни [1, с. 136]. Крім цього, силовий та корупційно детермінований перерозподіл власності стимулює, на нашу думку, корумпованість органів державної влади та судів; стає джерелом легалізації кримінальних сфер; компрометує економічну та соціальну політику держави [2, с. 4].

Дослідженню питань протидії рейдерству присвячені наукові здобутки науковців у різних галузях права – адміністративного, господарського,

цивільного, кримінального тощо. Цю проблематику досліджували фахівці з державного управління, судоустрою, психології, безпеки підприємницької діяльності. У вітчизняній науці питання визначення та протидії рейдерства докладно аналізували О. Беліков [3], Н. Гуторова [4], Д. Зеркалов [5], А. Смітюх [6], Ю. Хомич [7] та інші. Проте, визначений нами перелік негативних векторів, які супроводжують прояви рейдерства в Україні, за нашим переконанням, потребує наукового обґрунтування та розроблення не тактичних напрямів протидії, що спрямовані на тимчасову локалізацію окремих чинників та проявів, а саме стратегічних – які б охоплювали цілий комплекс різнопланових загальнодержавних заходів на тривалий період. Саме це визначає актуальність наукового аналізу питань вироблення Державної стратегії протидії рейдерству в Україні. При цьому, метою написання нашої статті є систематизація теоретичних положень, світової та вітчизняної практики протидії рейдерству, розроблення конкретних напрямів формування Державної антирейдерської програми в Україні.

Раніше рейдерами називали піратів, які в боротьбі за колонії грабували міста [8]. На сьогодні рейдерство (від англ. *raid* – набіг або *raider* – грабіжник) можна визначити як дії, спрямовані на протиправне поглинання підприємств, захоплення керування активами або захоплення майнових комплексів юридичних осіб проти волі законних власників, які мають переважне положення в даному підприємстві, і/або його керівника, що здійснюються за допомогою шахрайських операцій, підробки документів, вимагання, силового захоплення підприємства без правових підстав. Захоплення бізнесу шляхом рейдерства називають «рейдерським захопленням». Метою рейдерства є одержання юридичного й (або) фізичного контролю над майном, бізнесом проти волі власника.

Якщо класифікувати різновиди рейдерства залежно від методів здійснення, можна виділити: 1. Біле – легальний спосіб поглинання; 2. Сіре – формально законний метод, який здійснюється на межі закону; 3. Чорне – незаконний спосіб організації поглинання. Примітно, що у корпоративному праві США та Західної Європи терміном «рейдер» позначається особа, яка починає активно скуповувати акції чужої компанії з метою її поглинання, шляхом отримання контрольного

пакету [7, с. 98]. У своєму класичному визначенні рейдер, уживаючи заходи з придбання чужої компанії, не порушує закон, а діє лише всупереч волі її керівництва та контролюючих акціонерів. Це дозволяє розглядати навіть випадки ворожого (недружнього) поглинання підприємств як об'єктивні процеси, що сприяють динаміці економічного зростання та розбудові потужної конкурентоспроможної економіки. Цим процесом займаються досвідчені менеджери, які, використовуючи ринкові методи, здійснюють перерозподіл власності (практика білого та сірого рейдерства) [7, с. 97]. Уточнимо, що «рейдерство» слід відрізнити від поширеного на заході «грінмейлу» (форма легального корпоративного шантажу). Останній, як правило, використовується дрібним акціонером з метою продажу своїх акцій «мажоритарію» за спекулятивною ціною. Відзначимо, що в зарубіжній практиці незаконного захоплення контролю над підприємством прийнято виділяти три основних інструменти: тендерна пропозиція, боротьба за дорученням, придбання акцій на фондовому ринку. На Заході насильницьке рейдерство майже відсутнє. Воно не притаманне країнам, які не мають істотних прогалин у законодавстві, рівень корупції в яких невисокий.

У свою чергу в Україні (як і в більшості пострадянських країн) злиття та поглинання підприємств часто відбувається не за для оптимізації їх економічної діяльності, а скоріше з метою привласнення чужого майна [3, с. 106]. За нашим переконанням, рейдерство в Україні має суттєву кримінальну складову. За оцінкою Центру дослідження корпоративних відношень «Рейдерство в Україні: проблеми та шляхи вирішення», щорічний обсяг ринку поглинань в Україні складає приблизно 3 млрд. доларів США, частка поглинань у цьому показнику складає 60-70% [9]. Українська практика насильницького поглинання істотно відрізняється від закордонної. З одного боку використовується доволі обмежений арсенал правових і фінансових інструментів. З іншого – вітчизняні рейдери пішли власним шляхом, широко й успішно використовуючи технології, що практично не мають аналогів у світовій практиці [1, с. 129-136].

Сучасні рейдерські захоплення – це ретельно сплановані операції, які включають в себе цілу низку послідовних технологій. По-перше, це технології взаємодії з власниками (акціонерами). Не рідко суворі методи силового, психологічного тиску, прямого чи непрямого шантажу межують з «м'якими» методами ведення переговорів, психологічного маніпулювання, керування поведінкою тощо [2, с. 5]. По-друге, технології взаємодії з органами влади (з центральними органами, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами тощо) – GR- менеджмент, в основі якого полягають корупційні стосунки [8]. По-третє, технології роботи з судовими органами [6, с. 94]. По-четверте, технології управління інформаційними потоками, організація взаємодії із ЗМІ, формування громадської думки у вигляді об'єктивного обґрунтування та виправдання прийняття корумпованими посадовими особами рішень на користь рейдерів [1, с. 130]. І, насамкінець, технології формування та управління опозицією – психологічного усунення можливої протидії, внесення розмежування у коло колишніх власників та розв'язування внутрішньогрупового конфлікту, дискредитація та компрометація кожного з них [8].

Примітно, що типова схема рейдерського захоплення підприємства складається з декількох стадій, серед яких:

1. Збирання інформації про об'єкт власності (підприємство): ринкова оцінка об'єкту; ринкова оцінка доцільності використання об'єкту; аналіз структури юридичного оформлення та реального складу власників; аналіз складу органів управління об'єктом власності; аналіз історії придбання пакетів та активів об'єкту власності (підприємства); аналіз кредитної історії об'єкту власності; аналіз фінансових схем, які використовуються на об'єкті власності (підприємстві); аналіз конфліктів та загроз, що пов'язані з функціонуванням підприємства; аналіз правопорушень з боку власників та керівників об'єкту власності; аналіз адміністративних практик управління об'єктом власності.

2. Придбання акцій об'єкту власності (підприємства) у акціонерів: блокування функціонування об'єкту власності; закріплення прав на активи

об'єкту власності через рішення судових органів; придбання пакетів акцій об'єкту власності; перехоплення управління об'єктом власності та легалізація захоплення.

Таким чином, можна зазначити, що в Україні рейдерство – це злочинна діяльність організованих злочинних угруповань із привласнення чужого майна шляхом шахрайства, із використанням неправосудних судових рішень за співучасті корумпованих чиновників. На сьогодні за ступенем суспільної небезпеки, наявністю суспільно небезпечних наслідків рейдерство, за нашим переконанням, потребує криміналізації як самостійний склад злочину в межах розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» чинного Кримінального кодексу України. На нашу думку, зазначений напрям більш придатний та ефективний для «українського рейдерства» та має своїх прихильників серед науковців, зокрема Н. Гуторову та Ю. Челембія [4; 10].

Такий підхід дозволить відокремити рейдерство від багатьох інших складів злочину, що мають значно менший ступінь суспільної небезпечності. При цьому, такий шлях призведе до появи в Кримінальному кодексі України лише одного нового складу злочину в той час, коли внаслідок криміналізації рейдерських дій як кваліфікуючих ознак інших складів злочинів виникне багато нових кваліфікуючих складів злочинів.

На наш погляд, за об'єктивною стороною рейдерські дії можуть здійснюватися шляхом навмисного перекручування результатів голосування при ухваленні рішення на загальних зборах акціонерів, загальних зборах учасників товариства з обмеженою відповідальністю або на засіданні ради директорів (наглядацької ради) підприємства; шляхом внесення до протоколу загальних зборів, витяги з нього, до протоколу засідання ради директорів (наглядацької ради), а також до інших документів, що відображають хід і результати голосування, недостовірних відомостей про кількість осіб, що голосували, наявність кворуму або результати голосування; складання завідомо недостовірного списку осіб, що мають право на участь у загальних зборах; завідомо недостовірного підрахунку голосів або обліку бюлетенів для голосування; блокування або обмеження фактичного доступу акціонера

(учасника) підприємства або члена ради директорів (наглядацької ради) до голосування; ненадання відомостей про проведення зборів акціонерів або засідання ради директорів (наглядацької ради) чи надання недостовірних відомостей про проведення загальних зборів акціонерів (учасників) або засідання ради директорів (наглядацької ради); голосування від імені акціонера (учасника) підприємства за заздалегідь підробленим дорученням, зробленим з метою ухвалення незаконного рішення про внесення змін до уставу суб'єкта господарювання, про схвалення угоди, у здійсненні якої є зацікавленість, про зміну складу органів керування підприємства (ради директорів, виконавчого одноособового або колегіального органа суспільства), про обрання його членів і дострокове припинення їхніх повноважень, про обрання керуючої організації або керуючого, про збільшення статутного капіталу суб'єкта господарювання шляхом розміщення додаткових акцій, про реорганізацію або ліквідацію суб'єкта господарювання, у тому числі якщо ці дії здійснено шляхом примусу акціонера акціонерного товариства, учасника товариства з обмеженою відповідальністю, члена ради директорів (наглядацької ради) до голосування певним чином або відмови від голосування, поєднані з погрозою застосування насильства або знищення чи пошкодження чужого майна.

За суб'єктивною стороною рейдерство може вчинюватися лише з прямим умислом за наявності спеціальної мети – одержання юридичного й (або) фізичного контролю над майном, бізнесом проти волі законного власника.

Ми впевнені, що відсутність єдиної загальнодержавної стратегії протидії рейдерству в Україні є однією з причин неефективного реагування держави та суспільства на загрозу рейдерству, рівень якого зростає протягом останніх років. Протидії рейдерству в Україні може сприяти розроблення та запровадження відповідної Державної антирейдерської програми. Метою Державної антирейдерської програми в Україні є впровадження механізмів усунення причин та умов рейдерства, забезпечення майнової безпеки суб'єктів господарювання в Україні. Проблему передбачається розв'язувати шляхом об'єднання зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів судової влади, органів

місцевого самоврядування, правоохоронних органів, науково-дослідних установ та громадських (неурядових) організацій, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів антирейдерської політики.

Підсумовуючи викладене, можна, на наш погляд, визначити, що пріоритетними напрямами Державної стратегії протидії рейдерству можуть виступати:

- розроблення антирейдерського законодавства відповідно до міжнародного досвіду;
- ефективне застосування антирейдерського законодавства органами державної влади і органами місцевого самоврядування;
- створення ефективної системи протидії рейдерству в усіх сферах діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування на всіх рівнях;
- забезпечення відкритості та поінформованості громадськості про здійснення заходів щодо протидії рейдерству;
- формування у суспільстві негативного ставлення до рейдерства як суспільно-небезпечного явища;
- посилення взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади й органами місцевого самоврядування у сфері формування та реалізації державної антирейдерської політики, забезпечення підтримки громадянським суспільством антирейдерських заходів, що здійснюються державою.

Проблему передбачається розв'язати шляхом:

- визначення причин і умов, які призводять до поширення рейдерства, усунення факторів, що сприяють його виникненню та негативних наслідків;
- визначення основних напрямів державної політики у сфері протидії рейдерству;
- підвищення рівня довіри громадян до органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

До основних заходів, які пропонується включити до Державної антирейдерської програми в Україні вбачаються:

1) розроблення законопроекту «Про засади запобігання та протидії рейдерству в Україні» та опрацювання питання щодо можливості криміналізації рейдерства та внесення відповідних доповнень до чинного Кримінального кодексу України;

2) застосування інноваційних технологій, що забезпечують підвищення рівня об'єктивності та прозорість прийняття рішень судовими органами; запровадження правового механізму позбавлення суддівського статусу суддів, неправомірні ухвали яких стали підставою для рейдерства; надання повноважень Вищому господарському суду України щодо здійснення моніторингу за дотриманням антирейдерського законодавства, ініціативного перегляду спірних судових рішень, де вбачаються ознаки рейдерства;

3) запровадження висвітлення у ЗМІ виявлених та задокументованих фактів рейдерства з метою створення громадської думки щодо суспільної небезпеки рейдерства та підвищення іміджу громадських антирейдерських формувань; активізація інформаційного обміну між об'єднаннями громадян, засобами масової інформації та органами державної влади і органами місцевого самоврядування з питань протидії рейдерству; розвиток співробітництва судових, правоохоронних органів із громадськими організаціями та засобами масової інформації з питань протидії рейдерству;

4) розроблення та запровадження у правоохоронних органах інформаційної бази «Рейдер» з метою накопичення, аналізу та прогнозування загрозливих ситуацій щодо поширення рейдерства;

5) здійснення комплексу заходів щодо перегляду умов надання ліцензій охоронним структурам щодо яких є наявна інформація про участь у рейдерській діяльності;

6) зменшення кількості ліцензій і дозволів у сфері підприємницької діяльності, максимальне спрощення та скорочення тривалості дозвільних процедур; усунення технічних бар'єрів, запровадження «єдиного вікна», максимальна комп'ютеризація документообігу;

7) продовження формування ефективного механізму доступу фізичних, юридичних осіб та об'єднань громадян без статусу юридичної особи до інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

8) запровадження багатоступеневої методики оцінювання рейдерських ризиків у законодавстві: на рівні розробників проектів нормативно-правових актів (як формалізована самооцінка); на рівні Мін'юсту (як офіційна антирейдерська експертиза проекту нормативно-правового акта); на рівні громадської експертизи, проведення якої забезпечується завдяки прозорій процедурі нормопроектування та доступності інформації для громадськості;

9) розроблення і запровадження системи навчання на постійній основі професійних суддів та кандидатів на посади професійних суддів, а також особового складу правоохоронних органів та органів прокуратури щодо протидії рейдерству; формування єдиної правозастосовної практики правоохоронних та судових органів у справах, пов'язаних із рейдерством;

10) приведення антирейдерської політики України у відповідність із міжнародним досвідом у сфері протидії рейдерству, а також формування іміджу України як держави, що активно протидіє фактам рейдерства, та отримання міжнародної підтримки цієї діяльності.

Уявляється, що усвідомлення важливості і необхідності заходів, які пропонуються, при належному підході приведе до реальних позитивних результатів у вироблення Державної стратегії протидії рейдерству в Україні.

1. Варналій З.С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / З.С. Варналій, І.І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2007. - № 2 (3). – С. 129-136.

2. Албул С.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення виявлення ознак господарських злочинів: проблеми і шляхи вирішення // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 1. – 344 с. – С. 3-9.

3. *Беліков О.* Рейдерство в Україні – реалії сьогодення // Юридичний журнал. – 2007. - № 4. – С. 105-109.
4. *Гуторова Н.* Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство / Н. Гуторова // Юридичний радник. – 2007. – № 2 (16). – С. 6-9.
5. *Зеркалов Д.В.* Рейдеры : пособие. – К.: КНТ, 2007. – 188 с.
6. *Смітюх А.В.* Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації / А.В. Смітюх // Вісник господарського судочинства. 2008. № 3. С. 93-101.
7. *Хомич Ю.* Зарубежная практика защиты от недружественных поглощений / Ю. Хомич // Юридичний радник. – 2007. – № 4 (18). – С. 95-99.
8. *Олексюк Н.В.* Методи захисту від корпоративного рейдерства // Режим доступа: <http://intkonf.org/oleksyuk-nv-metodi-zahistu-vid-korporativnogo-reyderstva-2013/> [Електронний ресурс]. – Назва з екрану.
9. *Аналитический обзор* Центра исследований корпоративных отношений «Рейдерство в Украине: проблемы и пути решения». – Режим доступа: www.advisers.ru/file/advisers/rejdery_Ukraina.pdf. [Електронний ресурс]. – Назва з екрану.
10. *Челембій Ю.* Недосконалість українського законодавства є живильним ґрунтом для українських рейдерів / Ю. Челембій // Вісник Української спілки промисловців та підприємців. – 2007. – № 4. – С. 24-25.

Кузниченко Сергей Александрович, Албул Сергей Владимирович.
Рейдерство: к вопросу разработки Государственной стратегии противодействия.

В статье определены организационные и правовые основы разработки Государственной стратегии противодействия рейдерству в Украине. Авторы на основе анализа существующих точек зрения, мировой и отечественной практики противодействия рейдерству высказывают собственное видение данной проблемы и предлагают качественно новые подходы к разработке направлений формирования Государственной антирейдерской программы.

Кузнiченко Сергiй Олександрович, Албул Сергiй Володимирович.

Рейдерство : до питання вироблення Державної стратегiї протидiї.

У статтi визначенi органiзацiйнi та правовi засади вироблення Державної стратегiї протидiї рейдерству в Україні. Автори на пiдставi аналізу iснуючих точок зору, свiтової та вiтчизняної практики протидiї рейдерству виказують власне бачення проблеми та пропонують до цього якiсно новi пiдходи, зокрема щодо розроблення напрямiв формування Державної антирейдерської програми.

Kuznichenko Sergiy, Albul Sergiy. *Raiding: the issue of the development of the National Strategy of resistance.*

The thesis is one of the first complex monographic researches in the local legal science concerning problems of establishment and development of the anti-raider toward public programs of Ukraine which finds out its essence and features, and also offers scientifically proved recommendations for its improvement and emphasizes its connection with raiding in Ukraine.

This article focuses on the actual problem of development of public measures against raiding in Ukraine. The essence and basic factors of raidership exposed, the scale and rate of raidership in Ukraine determined, the means of take-overs and acquisitions and negative consequences of raidership defined, the basic ways of overcoming raidership in Ukraine developed.

The article defines the institutional and legal framework for the development of the State strategy against raiding in Ukraine. The authors have reviewed the existing points of view, the global and domestic anti-raiding practices express their own vision of the problem and offer a qualitatively new approaches to the development of anti-raider toward public programs.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ:

Прізвище, ім'я, по-батькові – Кузніченко Сергій Олександрович

Науковий ступінь – доктор юридичних наук

Вчене звання – професор

Місце роботи – Одеський державний університет внутрішніх справ

Посада – Перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи

Поштова адреса – 65014, Україна, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

Телефон для зв'язку (048) 785-98-17

E-mail: vdzr.oli@rambler.ru

Прізвище, ім'я, по-батькові – Албул Сергій Володимирович

Науковий ступінь – кандидат юридичних наук

Вчене звання – доцент

Місце роботи – Одеський державний університет внутрішніх справ

Посада – Начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції

Поштова адреса – 65014, Україна, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

Телефон для зв'язку (048) 703-36-02

E-mail: abbas70@mail.ru